

Sammanfattning

Rapport 2014:03

Utbildningen för nyanlända elever

Sammanfattning

Skolinspektionen har granskat utbildningen för nyanlända elever i årskurserna 7-9.

Granskningen genomfördes i tio kommunala grundskolor under perioden november 2013 till och med januari 2014. Vid dessa skolor valdes slumpmässigt totalt 35 elever ut. Några av eleverna får huvuddelen av sin undervisning i särskilda undervisningsgrupper, ofta kallade förberedelseklass eller liknande, men de flesta av de 35 eleverna får det mesta av sin undervisning tillsammans med sina ordinarie klasser. Efter att elever och vårdnadshavare samtyckt observerade inspektörerna den undervisning de fick under tre till fem dagar. Eleverna intervjuades också. Skolinspektionen genomförde även intervjuer med elevernas vårdnadshavare, lärare, rektorer samt med representanter för huvudmännen.

Granskningens två huvudsakliga frågeställningar är:

- Planeras, genomförs och anpassas undervisningen efter den nyanlända elevens förutsättningar och behov?
- Arbetar skolan för att ge eleven tillit till den egna förmågan, motivation och inflytande?

Skolinspektionen ser i denna granskning att utbildningen för nyanlända elever uppvisar stora variationer såväl mellan skolorna som inom skolorna utifrån de två frågeställningarna. Granskningen visar att det är möjligt att ge nyanlända elever en god utbildning. Fundamentet för att lyckas är, efter vad som framträder i granskningen, samsyn i förhållningssätt, att all personal på skolan tar ett gemensamt ansvar samt att lärarna har kunskap och kompetens som rör nyanlända elevers lärande. Mindre än en fjärdedel av elever i urvalet går på sådana skolor och får där en undervisning i alla ämnen som

är anpassad efter deras förutsättningar och behov och som ger dem tillit till den egna förmågan, motivation och inflytande.

Den sammantagna bilden är dock att de besökta skolorna i liten utsträckning planerar, genomför och anpassar utbildningen efter de nyanlända elevernas förutsättningar och behov. Skolorna arbetar också i liten utsträckning för att ge eleverna tillit till sina förmågor genom att till exempel lärarna visar höga förväntningar på deras förmågor och möjligheter till lärande. Samtidigt finns det på de flesta skolor exempel på enskilda lärares ansträngningar för att ge nyanlända elever en undervisning som är väl anpassad efter deras förutsättningar och behov. På de flesta skolor vilar dessa insatser dock på enskilda lärares engagemang och drivkraft. Skolorna saknar generellt strukturer, samverkan och ledning som kan ge stöd för ett gemensamt ansvar för utbildningen av nyanlända elever.

Framträdande resultat i granskningen

Den första tiden i skolan — de nyanlända förlorar kunskap

De nyanlända eleverna har mycket skilda erfarenheter av tidigare skolgång. Flertalet har gått i skola. En viktig förutsättning för elevernas fortsatta utveckling och lärande är därför att skolan så snabbt som möjligt tar reda på deras tidigare erfarenheter och kunskaper och anpassar undervisningen efter det. Flera besökta skolor har ansatser till detta, men ingen av skolorna genomför tillräckliga kartläggningar eller använder kartläggningar för att planera, genomföra och anpassa undervisningen efter de nyanlända elevernas skiftande behov. Enligt många lärare och rektorer är det viktigast att

”... enskilda lärares engagemang och drivkraft.”

de nyanlända eleverna lär sig det svenska språket den första tiden i skolan. Många skolor har därför särskilda undervisningsgrupper för detta, ofta kallade förberedelseklasser eller liknande. Granskningen visar att den organisatoriska åtgärden särskild undervisningsgrupp i sig inte är tillräcklig för att ge eleverna en bra start på sin skolgång i Sverige. Det centrala är hur undervisningen utformas i förberedelseklassen. I alltför stor

utsträckning ägnas den första tiden i skolan till isolerad färdighetsträning i svenska språket och mindre till undervisning i olika ämnen som berikar elevernas lärande och utveckling av skolsvenska. Några av eleverna i granskningen har varit placerade i förberedelseklass i mer än två år, vilket har lett till att elever förlorat kunskaper. Lärarna i förberedelseklasserna är ofta utbildade i svenska som andraspråk och arbetar engagerat och med hög kompetens för att lära eleverna svenska språket. Det som ofta saknas är ämneskompetenta lärare som kan utveckla elevernas tidigare förvärvade ämneskunskaper och planera och anpassa undervisningen efter detta i fler ämnen. Många besökta förberedelseklasser ingår inte som en naturlig del i skolans kollegiala och pedagogiska gemenskap. Verksamheten i dessa bestäms till övervägande del av ett fåtal undervisande lärare, bortom rektors direkta styrning och pedagogiska ledarskap.

En övervägande del av den undervisning som eleverna i urvalet får i ordinarie klass utgår inte från deras tidigare kunskaper, erfarenheter och intressen. Ju längre det är mellan förberedelseklassen och skolans övriga undervisning, både organisatoriskt och i tid, desto mindre kunskap kring eleverna förs vidare från den eller de lärare som först möter den nyanlända eleven till de lärare som sedan undervisar eleven i ordinarie klass. En konsekvens är att

den kunskap kring eleven som skolan skapat inte används som utgångspunkt för att planera den undervisning de nyanlända eleverna ska få. Många lärare berättar att de är oförberedda när de nyanlända eleverna ska börja i deras klasser.

Studiehandledning och annat särskilt stöd – ingen samsyn för relevanta strategier

Anpassningar och särskilt stöd för de nyanlända eleverna förefaller också, precis som andra delar i de nyanlända elevernas utbildning, leva ett eget liv vid sidan av skolans normala processer.

Detta hänger ofta samman med att eleverna inte får de särskilda åtgärder och relevanta Anpassningar som de kan behöva i sin språk- och kunskapsutveckling. De nyanlända eleverna bedöms ha ett gemensamt problem: De kan inte det svenska språket tillräckligt bra. Men hur insatserna för elevens språkutveckling ska ske är sällan definierat i gemensamma åtgärder eller i samsyn kring strategier, utan vilar främst på enskilda lärares kunskap och förmåga. Många skolor har svårt att ta reda på vad eleverna redan kan och de som utreder elevernas stödbehov har svårt att slå fast vad som enbart beror på elevernas kunskaper i svenska och vad som beror på inlärningssvårigheter eller andra stödbehov. Av granskningen framkommer vidare att särskilt stöd genom studiehandledning på modersmålet inte ges i tillräcklig kvantitet och kvalitet för att ge stöd för de nyanlända elevernas kunskapsutveckling.

”Anpassningar och särskilt stöd lever ett eget liv vid sidan om.”

Anpassning av undervisningen – en fråga om förhållningssätt och gemensamt ansvar

Nyanlända elever har olika kunskaper och erfarenheter med sig in i svensk skola. Några är analfabeter, andra har gedigna kunskaper i ett flertal ämnen. Eleverna har således mycket olika förutsättningar och behov när de börjar sin utbildning i Sverige.

Många lärare uppger att de saknar kompetens och kunskap för att undervisa nyanlända elever och därmed viktiga förutsättningar för att anpassa undervisningen. Den nyanlända eleven blir varje enskild lärares ”problem”. Lärarna samverkar i liten utsträckning för att undervisningen ska kunna anpassas till gemensamma strategier för elevens lärande.

En majoritet av de granskade skolorna saknar tydlig roll- och ansvarsfördelning som kan ge lärarna förutsättningar för att ge de nyanlända elevernas en god undervisning. Konsekvensen blir att undervisningen är beroende av enskilda lärares insatser och inte av ett gemensamt ansvar på alla nivåer i skolsystemet. Avsaknad av sammanhållen långsiktighet i planering, genomförande och Anpassningar påverkar de nyanlända elevernas motivation, tillit till den egna förmågan och därmed deras möjligheter att lära.

”... undervisningen är beroende av enskilda lärares insatser inte av ett gemensamt ansvar ...”

Oavsett bakgrund visar de absolut flesta nyanlända elever Skolinspektionen mött en hög motivation för att lära och utvecklas. Samtidigt uppger många elever att de känner frustration över att de inte förstår undervisningen och att de tappar sina tidigare kunskaper och hamnar efter sina jämnåriga kamrater i sin kunskapsutveckling. Därigenom riskerar de nyanlända eleverna också att tappa tilliten till den egna förmågan.

Flertalet elever har tidigare erfarenheter av skolsystem som är mer auktoritära än det svenska. Ingen besökt skola har haft ett medvetet arbete för att utveckla de nyanlända elevernas förståelse för och förmåga att utöva inflytande över utbildningen. Få nyanlända elever har blivit tillfrågade om vad de tänker om eller hur de önskar sin utbildning.

Av denna granskning framkommer dock ett tydligt budskap från de nyanlända eleverna: De vill så snart som möjligt in i gemenskapen med jämnåriga klasskamrater och ta del av kunskaper i alla ämnen.

Regelbunden tillsyn av alla skolor

SKOLINSPEKTIONEN granskar skolverksamhet, förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet. Utgångspunkten är de lagar och regler som finns för verksamheten.

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar kvaliteten i skolor och andra verksamheter inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev

Fristående skolor

– kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.